

PRIKAZI KNJIGA

Patrick Slattery, CURRICULUM DEVELOPMENT IN THE POSTMODERN ERA.

(2. izdanje). New York: Routledge, 2006., 354 str.

Gledajući fotografije na naslovnici knjige *Razvoj kurikuluma u postmoderno doba*, možemo naslutiti i njezin sadržaj. One prikazuju znameniti trg *Piazza D'Italia* u New Orleansu, rodnom gradu autora. Riječ je o arhitekturi i umjetnosti Charlesa E. Moorea i Jamesa Sterlinga koje nas svojom kompleksnošću, eklekticizmom i zaigranošću uvode u svijet postmodernizma. Autor piše u prvome licu i iznosi brojne autobiografske podatke što ga približava čitateljima. Uz 577 citiranih djela, autor upućuje i na korisne umjetničke i dokumentarne filmove, pa tako knjiga može poslužiti kao dobar vodič čitatelju za daljnja istraživanja, nudeći pregršt tematski vezanih naslova, kao i medijskog materijala.

Uz mnoštvo značajnih autora i djela spomenutih u predgovoru, autor govori o četiri osobe koje su utjecale na njegov život i rad: Dorothy Day, Thich Nhat Hanh, David Orr i Dietrich Bonhoeffer. Upućujući na životnu filozofiju i rad spomenutih osoba, vezanih uz borbu za jednakost, borbu za mir, slobodu, individualizam, osnaženje zajednice te ekološku svijest, autor nam nagovješćuje sadržaj cijele knjige, koja će spomenute teme, i još mnoge druge, vezati uz područje kurikuluma. Govoreći o *važnosti poučavanja i kurikuluma* kao prvih koraka ka upoznavanju svijeta, autor daje prikladnu usporedbu školstva i medicine, s naglaskom na *dobrobiti* onih o kojima skrbimo. U uvodu autor naglašava nužnu *vezu tijela, uma i duha*, prisutnu u procesu obrazovanja i daje naslutiti misao koja će se provlačiti kroz sva poglavlja: *važnost osobnog iskustva u učenju*, nasuprot zahtjevu za memoriranjem velikog broja nepovezanih činjenica. Cilj kurikuluma u razdoblju postmoderne je izbjeći razdvajanje teorije i prakse, koje je bilo prisutno u tradicionalnim kurikulumskim teorijama. Kurikulum se treba uzdignuti na višu dimenziju, razvoj i menadžment samo su njegov dio. Da bismo bolje shvatili sadržaj cijele knjige, autor po-

drobno objašnjava dva značajna pojma: *dekonstrukciju i postmodernizam*.

U prvome dijelu – *Razvoj kurikuluma kao područje proučavanja* – autor daje kratak povijesni pregled razvoja kurikuluma te pokušaje njegove rekonceptualizacije u zadnjih 30-ak godina. Nadalje, govori o vjeri i teološkim tekstovima te o njihovu mogućem utjecaju na razvoj kurikuluma. U drugome dijelu – *Složene diskusije u suvremenom razvoju kurikuluma* – autor naglašava važnost hermeneutike, hermeneutičkog kruga i procesa interpretacije. Slijede značajne, a često zanemarene teme o spolnosti, rasi, etničkoj pripadnosti te multikulturalnom i raznolikom miljeu koji nas danas okružuje. Autor govori o postmodernoj filozofiji i njezinu utjecaju na razvoj kurikuluma te o važnosti ekološke svijesti za društvo općenito, pa tako i za obrazovanje. S političkog stajališta se razmatraju pojmovi demokracije i egalitarizma te, prema nazivu autora, *utopijskih vizija* – stremljenja za boljim i pravednijim svijetom. Autor zaokružuje ovaj dio knjige estetskom istragom, tj. mogućnošću implementacije umjetnosti u razvoj kurikuluma. Treći dio knjige – *Razvoj kurikuluma u postmoderno doba* – je svojevrsni zaključak napisanoga u prva dva dijela.

Unutar tri dijela knjige nalazi se dvanaest poglavlja. Cilj je ovog prikaza sustavno izložiti sadržaj knjige po poglavljima i ukazati na ključne filozofske, teorijske i metodološke aspekte razvoja kurikuluma koje nam je autor ponudio.

U prvome poglavlju – *Uvod u razvoj kurikuluma, rekonceptualizaciju i postmodernizam* – autor nas instruktivno uvodi u *razdoblje postmoderne*. Početak postmodernizma se teško može precizno odrediti: prema mnogima modernizam još nije završio, ali je završila njegova dominacija. Dok je nadilaženje modernizma težnja visoko razvijenih zemalja, on tek postaje ciljem zemalja drugoga i treće-

ga svijeta. Autor odlično objašnjava i suprotstavlja razdoblja moderne i postmoderne pa se nadovezuje na ciljeve kurikuluma – u postmodernom kurikulumu treba nadići težnju za bifurkacijama koje postoje u razdoblju moderne, a one se odnose na: dualizam objekta i subjekta, udaljavanje društvenih i prirodnih znanosti, razdvajanje kurikulumskih teorija od školske prakse.

Negativni utjecaji modernizma, kao što su manipulacija i indoktrinacija, događaju se i u razredu. Spas je u dekonstrukciji hegemonije, bila ona vjerska, politička ili kulturna. Jedan od ciljeva postmoderne je i oslobađanje od brojnih vjerskih, spolnih, rasnih i ostalih predrasuda. Posebno oruđe za manipulaciju i indoktrinaciju u školama je *tumačenje povijesti*. O tome je riječ u drugome poglavlju knjige: *Povijesne perspektive kurikuluma kao područja proučavanja*. U razdoblju moderne razvijene su različite antropocentrične, eurocentrične, tehnološke, militarističke, kolonijalne, patrijarhalne i ostale paradigme, a tako konstruirane ideje (*eng. metanarratives*) su se smatrale sveobuhvatnim objašnjenjem povijesnih iskustava i znanja. Povijest nije sastavljena od golih činjenica, prisutni su autobiografski, lokalni i partikularni elementi (Lyotard, 1984). Kurikulum se vrlo često zloupotrebljava za napredovanje političkih planova i održavanje postojećeg stanja, ako to moćnicima odgovara. Da ne bismo stvari uzimali zdravo za gotovo, važan je *razvoj kritičkog mišljenja*. Kurikulum treba biti usmjeren na učenika i njegovo iskustvo, a na uspješno učenje će utjecati različite perspektive: fenomenološke, kulturološke, estetske, rasne, etničke, spolne i autobiografske.

Treće poglavlje nosi naslov *Rekonceptualizacija kurikulumskih teorija od 1973. do 2006.* Težnje za rekonceptualizacijom kurikuluma pojavile su se 70-ih godina prošlog stoljeća, a intenzivirale su se prije prelaska u novi milenij. Održane su brojne konferencije s ciljem da se poboljša kvaliteta obrazovanja, koja bi odgovarala učenicima, nastavnicima i građanima. *Novi kurikulum* trebao bi pobuditi kreativnost i imaginaciju, estetski senzibilitet, povezanost s okolinom (ljudima) i okruženjem (prirodom), autobiografsku refleksiju, duhovnu svjesnost, emocionalnu zrelost, visoku savjesnost i strast za obrazovanjem. U tradicionalnom oblikovanju kurikuluma termin *curriculum* se tumači kao imenica. Znameniti teoreti-

čar kurikuluma William Pinar smatra da se kurikulum treba tumačiti kao glagol *currere*. Kurikulum ne predstavlja samu stazu za trčanje, već proces trčanja na stazi, tj. *aktivni proces učenja* (Pinar, 1975, 2004). *Currere* je sastavljen od četiri stupnja autobiografske refleksije: *regresije* (odlaska u prošlost); *progresije* (istraživanja mogućnosti koje donosi budućnost); *analize* (shvaćanja sadašnjosti) i *sinteze* (stapanja prvih triju stupnja u jedinstveno iskustvo).

Religijski rituali su izvor inspiracije, vjere i nade za mnoge ljude. Područje religije treba pomno istražiti, jer postoje i negativni elementi, posebice nasilje potaknuto u ime vjere, od strane vjerskih vođa. To upravo čini autor, u četvrtome poglavlju: *Postmoderno školstvo, kurikulum i teologijski tekst*. Škole su primarna mjesta socijalizacije (u pozitivnom smislu), ali i regulacije, zastrašivanja i indoktrinacije. Religija je često skriveni scenarij mnogih kurikuluma, s ciljem asimilacije prema dominantnoj kulturi. Ta kultura je muška, bijela, heteroseksualna i kršćanska. Uz cenzuru školske literature, u kojoj se izbjegavaju teme poput rasnih sukoba ili spolnog opredjeljenja, kurikulum, prema riječima autora, djeluje kao *kulturološka bomba*. U ovome se poglavlju pomno razmatra i eshatologija – grana teologije koja proučava ultimativnu sudbinu svijeta, uključujući smrt, posljednji sud, uskrsnuće, raj i pakao, ali i teme kao što su kraj svijeta, reinkarnacija... Udubljujući se u tekst počinjemo uviđati naizgled nepostojeću vezu eshatologije i kurikuluma. Svaka religija ima svoje vjerovanje o životu na Zemlji, kao i o životu poslije smrti. To vjerovanje uvelike utječe na ponašanje čovjeka. Eshatologija se tako može podijeliti na *realiziranu*, *futurističku* i *proleptičku*. Realizirana eshatologija je usmjerenost na sadašnjost, dok je futuristička eshatologija usmjerena na budućnost – život poslije smrti. Proleptička eshatologija bi bila "lijek" za dvije krajnosti: potrebno je doživjeti potpunost vremena i osjetiti ga u jednom, sintetičkom trenutku. U postmodernoj filozofiji je cilj otkriti misterij vječnosti i proučavati teologijske tekstove kao utjelovljenja vječne mudrosti. Najprihvatljiviji pristup vjeri je onaj ekumenski – štovanje svih vjera i "uzimanje" onog najboljeg. Primjer pruža Thich Nhat Hanh (1995) u svome djelu *Living Buddha, Living Christ*. Vjera može biti nešto prekrasno i sveto, ali može voditi i prema zlu: školstvo pred time ne smi-

je zatvarati oči – utjecaj religije može biti opasan, ali je jednako opasno ignoriranje tog utjecaja. Potrebno je obrazovanje učenika, koje će ih osloboditi straha od "osvetoljubivog Boga", zahtjevnog roditelja, vjerskog vođe, kulta... ili mišljenja da su razne katastrofe poput tsunamija, potresa ili uragana dio "Božanskog plana" za uništenje svijeta.

Peto poglavlje – *Hermeneutički krug i proces interpretacije* – naglašava važnost hermeneutike u suvremenom kurikulumu. Tumačenje jezika, značenja teksta, zakona i povijesnih artefakata vodi razumijevanju, a ono je jedini ključ oslobađanja od predrasuda. Hermeneutike su se oduvijek bojali moćnici, jer je ona snažno oruđe protiv manipulacije i indoktrinacije. Takvi pokušaji u školama su mnogobrojni: selekcija i cenzura tekstova, fotografija, umjetničkih djela i ostalih medija; iskrivljavanje istine u povijesno-političkim tekstovima; poruke "prerušene" u istinu; upravljanje mentalnim procesima prilikom tumačenja religije; manipulacija memorijom i računanje na "kolektivnu amneziju"... Tekst nije nešto što treba memorirati, nego *fenomenološki susret riječi i čitatelja*. Živa riječ daje smisao životu, kao i poriv za daljnju raspravu: uvijek je još nešto ostalo što treba reći. Dijalog individualaca, nazvan *hermeneutičkim krugom*, temelj je za vrednovanje teksta. Sudionici suvremenog kurikulumu trebali bi u njega zakoračiti. Suvremenoj nastavi potrebna je tzv. *kritička pismenost* – aktivizam i intencionalizam na djelu, s ciljem da se tekst rastumači iz različitih perspektiva. Učenicima treba biti dopušten autobiografski pristup i sloboda vlastite interpretacije. Traženje apsolutne istine ne ustupa mjesto kompleksnosti, različitosti, eklektizmu, ekumenizmu i sumnji. Idealna komunikacija je ona koja pobuđuje kritike lažne svijesti, postavlja se iznad bilo čije ideologije i oslobađa obveze od sklapanja konsenzusa.

U šestom poglavlju – *Spol, seksualnost, rasa i etnička pripadnost u multikulturalnom i raznolikom miljeu* – autor upozorava na velike probleme koji nas okružuju: iracionalne predrasude i mržnju, nasilje kojemu nema opravdanja, počinjeno u ime "istine", osvete, pohlepe, religije, nacionalizma... Uništeni su životi pojedinaca, a ugrožena je i cijela globalna zajednica. Posljedica je ne-kretanje naprijed a, u zama-hu neprijateljstva i ratovanja, hitni ekološki, ekonomski, zdravstveni, energetske i slični problemi ostaju

neriješeni. Moramo istražiti i dekonstruirati tragove rasizma i bilo koje druge vrste predrasuda u nama i svesrdno se boriti protiv kontinuiranog neznanja, najčešćeg uzročnika navedenog. Kurikulum treba posvetiti pozornost pravdi i samilosti, toleranciji i multikulturalnom razumijevanju. Selekcijom nastavnog sadržaja iz kojega se izostavljaju teme poput rasne i etičke pripadnosti, biološkog spola i spolnog opredjeljenja, utrljamo put daljnjem širenju neznanja, predrasuda i netolerancije. U duhu postmoderne filozofije i hermeneutičkog kruga ove probleme je nužno implementirati u kurikulum, kako bismo raskrinkali duboko ukorijenjen sustav dominacije i moći, nezaslužanih privilegija i prednosti za jedne, a diskriminacije za druge.

Sedmo poglavlje nas s istoimenim naslovom uvodi u *postmoderne filozofije u proučavanju kurikulumu*. U knjizi *Kurikulumska mudrost: obrazovne politike u demokratskim zajednicama*, autori Henderson i Kesson (2004) iznose ključne elemente filozofije obrazovanja, utemeljene na mislima starih Grka: *techne* – stjecanje vještina (umijeća); *poiesis* – kreativni proces, stapanje misli s vremenom i materijom; *praxis* – proces kritičko-analitičke istrage; *dialogos* – multiperspektivna istraga, dopuštanje različitih viđenja stvarnosti; *phronesis* – praktična mudrost i moralna izvrsnost; *polis* – društveno-moralna istraga i *theoria* – kontemplativna mudrost. Ovih sedam pojmova zajedno čini *proživljeno iskustvo*, nužno za filozofiju obrazovanja. Ona ne smije biti neutralna ili u ulozi promatrača: njezina je dužnost izazivati rasprave, kritike i dekonstrukciju problema kao što su segregacija, *tracking*, rasizam, patrijarhalne strukture, korporativna manipulacija, društvena kontrola, ekonomska nejednakost i nepravda, politički konflikti zbog interesa i indoktrinacije. Obrazovanje je jedinstveno područje, proces iskustva i društvene aktivnosti. U postmodernom školstvu, filozofija, edukacija i vodstvo se ne smiju razdvajati. U filozofiju obrazovanja na kojoj ćemo razvijati postmoderni kurikulum bit će uključeni hermeneutika, fenomenologija, egzistencijalizam, pragmatizam, dekonstrukcija, poststrukturalizam, kritička teorija, teorija kaosa, teorija kompleksnosti, *queer* teorija, feminizam, estetička istraživanja i još mnogo toga. Tek će ovakav pristup stvoriti cjelovitu sliku o svijetu u kojemu živimo, nasuprot modernizmu koji je tragao za jedinstvenim i sigurnim znanjem.

Jacques-Yves Cousteau, čovjek dušom i srcem povezan sa Zemljom i morem, kontinuirano se zgražao nad samouništavajućim putem kojim je krenulo čovječanstvo. Ovim riječima započinje osmo poglavlje: *Kurikulum za međuovisnost i ekološku održivost*. Veliki je problem osjećaj nepovezanosti s prirodom, ali i odvojenost od ljudi. Nužna je holistička filozofija nenasilja, globalno međuovisna ekološka perspektiva za preživljavanje duha i tijela. Potreban je konstantni podsjetnik da smo *svi vezani zajedno u mrežu života*, od najmanjih kvantnih elemenata, do najvećih galaksija. Kurikulum nam daje priliku da informiramo učenike o opasnostima zagađenja okoliša, globalnih klimatskih promjena, nezaustavljiva porasta populacije, uništavanja šuma... Dok još nije prekasno, treba probuditi globalnu svijest za ekološku održivost i preživljavanje. Također, nepotrebno je umjetno stvaranje granice između vanjske zajednice i učionice. Učenicima treba priuštiti različita iskustva – gostujuće nastavnike, laboratorijske projekte, video-prezentacije, posjet muzejima, proučavanje prirode i putovanja. Postmoderna slavi veze znanja, učenja, iskustva, internacionalne zajednice, prirodnog svijeta i života samog. Osobni razvoj čovjeka čine četiri dimenzije: emocionalna, duhovna, intelektualna i tjelesna. Te dimenzije, nazvane *svetim krugom*, čine cjelovito, samo-određeno ljudsko biće. Pozitivan je i utjecaj istočnog mističizma (*I Ching* iz drevne Kine), gdje se stapaju "muževno načelo" kazucije, logike i reda (svjetlost) i "ženstveno načelo" intuicije, magije i imaginacije (tama).

Zbog klasnih odnosa i ekonomskog poretka koji se podržavaju u školi, mala je mogućnost za društvenu pokretljivost. O tome možemo čitati u devetome poglavlju: *Utopijske vizije, demokracija i egalitarijanski ideal*. Ne-kritičkom reprodukcijom znanja podržava se *status quo* i vladajući sustav nejednakosti. Treba se zapitati čijim se interesima služi i opiru li se tome učenici i nastavnici? Kako škole formiraju vizije, vrijednosti i poglede na život? Kako školstvo može biti instrument za promicanje društvene (ne)pravde? Potrebno je dekonstruirati političku praksu koja negira jednakost i pravdu, bogatim moćnicima daje prednost i privilegije, a diskriminira manjine i bespomoćne. Važan je obrazovni sustav koji bi promovirao najviše aspiracije, snove i vrijednosti globalne zajednice. Ideale predstavljaju *demokracija* i *egalitarizam*

– težnja za jednakošću, slobodom i ljudskim dostojanstvom. Autor spominje Michaela Applea, Henryja Girouxa i Paula Freirea kao važne pokretače kritičke teorije, koji u svojim djelima upozoravaju na sljedeće stanje u društvu: materijalna nesigurnost, jad, bijeda i izgladnjelost, otpuštanje radnika. Okružuje nas veliko siromaštvo, a istodobno i najekstravagantniji život te filozofija namjernog rasipanja. Nužna je društvena učinkovitost, pogotovo za one isključene i onemoćene. Treba eliminirati dualizam i integrirati cjelovitost. Nada mora zamijeniti očaj – to bi bio koncept *utopije* kao etičke vizije budućnosti.

Deseto poglavlje – *Estetska analiza, istraživanje temeljeno na umjetnosti i proleptičko iskustvo* – je jedno od najupečatljivijih u knjizi. Autor toliko vjerno opisuje svoja iskustva vezana uz susret s umjetničkim djelima da čitatelj ima dojam kao da ih je sâm doživio. Poruka autora je sljedeća: *umjetnost ne smije biti na periferiji kurikuluma*. Ona je srce i duša poučavanja, pedagogije i ljudskog razvoja. Za procjenjivanje umjetnosti nisu bitni znanost i empirija, razvija se posebna vrsta umijeća: *connoisseur*-stvo. Mjera kvalitete je estetsko iskustvo pri kojemu evociramo umjetničke, ne-racionalne i intuitivne dimenzije ljudskog bića. Mnoga umjetnička djela ne pružaju isključivo estetsku poruku, već angažiraju *wide-awakeness* (potpunu budnost) promatrača, pobuđujući emocije poput ljutnje, bijesa, nelagode, tuge, melankolije. Umjetnost je odraz stvarnosti u kojoj živimo, a umjetničko djelo živi kroz osobu koja ga promatra. Tako i kurikulum treba živjeti kroz učenike koje poučavamo – edukacija nije pasivni proces koji se odvija unutar zidova školske ustanove. Kurikulumom treba pobuditi individualnu transformaciju pojedinca, koja omogućuje društvene promjene.

Već se u prvome poglavlju knjige naglašavaju različite koncepcije shvaćanja vremena kroz povijest čovječanstva. Ova tematika će se produbiti u jedanaestome poglavlju: *Vrijeme i kompleksnost*. U današnje, postmoderno doba shvaćanje vremena se ne podudara s linearnom koncepcijom. Vrijeme je cikličko: u svakom trenutku se prošlost, sadašnjost i budućnost stapaju. Čovjek ima potpunu svijest o tome da je svaki događaj određen onime što mu je prethodilo, a istodobno pruža niz mogućnosti za budućnost. S obzirom na gužvu, jurnjavu i prenatrpani raspored, teško je postići *sintetički trenutak* u kojemu je vrijeme stalo

i osjećamo njegovu cjelovitost – prošlost, sadašnjost i budućnost. Tehnologija koja je dizajnirana da nam uštedi vrijeme (mobiteli, kompjutori, elektronska pošta), zapravo ima suprotan učinak – uzima nam svo vrijeme koje imamo! Učenici zapostavljaju školu i prijatelje i ne bave se dovoljno sportskim aktivnostima, zbog vremena provedenog *on-line*. Odrasli više nemaju fiksiran radni raspored i slobodno vrijeme izvan nje, radno vrijeme se uz pomoć tehnologije proteže na cijeli dan. Događa se izolacija individua, zamrznutih u kvantificiranom vremenu i prostoru. Oni su nemoćni ostvariti odnose na osobnoj razini, procesuirati prošla iskustva, analizirati i osvijestiti sadašnjost te utjecati na buduću tijekom globalnih događaja. Cjelokupni proces obrazovanja pod utjecajem je vremenske organizacije i menadžmenta: raspored školskih satova, odmora, vremena za jelo, praksu, odmor, testiranje i ispitivanje... Treba se zapitati je li ovakav *time-management* poželjan za suvremenog učenika? Menadžment vremena kreira ideologiju lažne sigurnosti – ako svemir nije rigidan i precizan, zašto to očekujemo od kurikuluma?

Posljednje, dvanaesto poglavlje – *Vizija kurikuluma u postmodernom dobu* – je svojevrsna *summa summarum* svega iznesenog u knjizi. Autor će još jedanput evocirati neriješene probleme iz razdoblja moderne i zatim predstaviti svoju viziju kurikuluma u postmodernom dobu. Naglašava da danas živimo u novoj realnosti, *hiperrealnosti*. Ovo je vrijeme kad imitacija postaje nova stvarnost – *on-line* identiteti, virtualni svijet, *cybersex*, muzej voštanih figura *Madame Tussauds* u Londonu, *Eurodisney* u Parizu... Model postaje stvarniji od stvarnosti koju prezentira, događa se kolaps realnosti u slike, iluziju i simulacije. Suvremeni kurikulum mora na to reagirati, kao i na postojeće probleme alijenacije, svjesnog (samo)uništenja, zla, dekadencije, krize vjere, intelekta i identiteta, nihilizma i lažnog utopizma. Kurikulumu je za uspjeh potrebna selekcija sadržaja na one koje je vrijedno i potrebno znati, a važno je i zapitati se kako poučavati učenike. Vrijedno znanje je ono ontološko, koje uključuje kritičko mišljenje, refleksiju, mistična i proleptička iskustva.

Nikolina Matoš